

Nadopunjeno kanonsko djelo

> Nikola Batušić:

Povijest hrvatskoga kazališta
(drugo izdanje)

Hrvatski centar ITI,
Zagreb, 2019.



NO
VE
KNJI
GE

Objavljena prije više od četiriju desetljeća, *Povijest hrvatskog kazališta* akademika, istaknutog teatrologa i cijenjenog profesora, Nikole Batušića bila je i ostala jedini cjeloviti autorski pregled bogate povijesti našeg kazališta. Pozamašna knjiga zahvatila je tako temeljito i detaljno kazališne oblike i tekstove srednjeg vijeka, renesanse, baroka, preko kazališta osamnaestog i devetnaestog stoljeća te hrvatskog narodnog preporoda pa sve do sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Izuzev povijesnih crtica, tekstova i dokumenata knjiga se bavi i brojnim popratnim teatrološkim temama: scenskim prostorima i zgradama, političkim kontekstom, izmjenama organizacijskog i financijskog ustrojstva kazališta, repertoarnom politikom, značajkama glumačkih oblića, pojedinim segmentima kazališne umjetnosti (zasebna poglavlja o scenografiji i kazališnoj režiji, npr.) te detaljnim zasebnim pregledom razvoja kazališta u svim većim gradovima Hrvatske.

Svojim opsegom i jedinstvenošću knjiga Nikole Batušića postala je obavezno štivo svakog teatrologa, kritičara, kazalištarca ili općenito zaljubljenika u kazalište, pa nije ni čudo da je već niz godina nema na tržištu. Početna naklada odavno je razgrabljena, a knjigu je go-

tovo nemoguće naći u knjižnicima ili antikvarijatima. Kombinacije njezine vrijednosti i nedostupnosti potaknula je tako uredništvo cijenjene biblioteke Mansioni Hrvatskog centra ITI da se odluči za drugo, nadopunjeno izdanje ovog klasika domaće teatrologije.

Kako teatrologija nije fosilizirana znanstvena disciplina, već su njeni zaključci i teze, kako estetske tako i one povijesnog karaktera, podložne izmjenama, tako je i sam autor godinama nakon izlaska prvog izdanja nastavio proučavati nove spoznaje i činjenice, ispravljati pogreške koje su se potkrale, puniti praznine u povijesnim podacima te sagledavati građu u novim okolnostima. Sve te izmjene uredno je bilježio i pripremao za drugo izdanje knjige koje je tako postalo još opsežnije i preciznije u odnosu na prvo. Kako nas je, nažalost, Nikola Batušić napustio prije jedanaest godina, uredničke odgovornosti u ovom izdanju uhvatio se također cijenjeni teatrolog, akademik i profesor Boris Senker koji usto napisao i dodatak u kojem je sažeto obuhvatio i suvremenu povijest hrvatskog kazališta od godine na kojoj se Nikola Batušić zaustavio (1971.) do kraja dvadesetog stoljeća, zaključno s 2000. godinom. Vlastitim riječima, Boris Senker smatra kako njegov dodatak nije nastavak Batušićeva rukopisa, već ga opisuje kao „sažetu kroniku vremena“ koja novom čitatelju ovog uistinu značajnog djela omogućuje da ga sagleda u novom kontekstu te u novim društvenim i političkim okolnostima koje su znatno izmijenjene u odnosu na doba izvornog izdavanja knjige.

Uz navedene prepravke i dodatak, drugo izdanje knjige sadrži i obilniji likovni materijal, poglavito se to odnosi na brojne fotografije kazališnih predstava, portrete glumaca i glumica te preslike važnih teatroloških dokumenata koji su u međuvremenu otkriveni i postali dostupni javnosti poput, na primjer, pronalaska prvog izdanja Držićeve *Tirene* iz 1551. godine u arhivu Nacionalne knjižnice u Milanu, za što je zaslužan muzikolog Ennio Stipčević. Knjiga je pisana tipičnim stilom Nikole Batušića, jasnim i čistim rečenicama koje nedvosmisleno precizno iznose činjenice, no koje ni trenutak ne poprimaju suhoparan teoretski diskurs. Vrlo često autor unutar pojedinog poglavlja navodi i životne priče ili anegdote koje čitatelju približavaju kontekst vremena i osvješćuju činjenicu kako je kazalište bilo i ostalo dio

društva unutar kojeg djeluje. Važno je naglasiti kako se autor prilikom pisanja ne skriva iza samonametnute neutralne pozicije promatrača, već nerijetko u njegovom pismu proradi nerv kazališnog kritičara koji britko secira određene pojave i anomalije kojih ni danas u hrvatskom glumištu ne nedostaje.

Zaključno, drugo i nadopunjeno izdanje „Povijesti hrvatskog kazališta“, sa svojih više od 550 stranica, obave-

zno je i neizostavno štivo za svakog kazalištarca željnog saznanja o povijesti hrvatskog kazališta neovisno o tome zanima li ga ono iz stručnih ili neformalnih pobuda. Ne sumnjam kako će i ovo, drugo izdanje knjige doživjeti sudbinu prethodnoga, biti brzo rasprodano te naći svoje mjesto u javnim i privatnim knjižnicama brojnih zaljubljenika u kazalište. ■

Ivan Trojan

Dalekosežnost kazališne kritike

> Alen Biskupović:

Osječka kazališna kritika
(1902. – 1945.)

Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, Osijek, 2019.

NO
VE
KNJI
GE



Alen Biskupović, profesor na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku te jedan od najrevnijih i najplodonosnijih hrvatskih kazališnih kritičara srednje generacije, autor je studije *Osječka kazališna kritika* od 1902. do 1945. godine koja svojim sadržajem pokazuje na koji je način teatrologija disciplinarno uključiva. Kazališna kritika jest nepretjerano uvjerljiv, izrazito subjektivan i ovisan podatak pri rekonstrukciji minolog kazališnog čina, no Biskupović nam posredno, kroz praćenje kazališne kritičke djelatnosti devetero osječkih kulturna djelatnika i novinara, dodatno izoštrava fokus pri sagledavanju po-

stojećih spoznaja o turbulentnim događanjima u Osijeku u prvoj polovici 20. stoljeća, a koje su vezane uz društvena, politička, ekonomska, kulturološka i etnološka pitanja.

Doba je to svojevrsnog „zakašnjelog“ narodnog preporoda u Osijeku koji je osigurao, primjerice, utemeljenje drugog hrvatskog nacionalnog kazališta 1907. godine. No ako dodatno kontekstualiziramo, Osijek je do konca 19. stoljeća izrastao u moderan srednjoeuropski grad, jedan od najvećih i industrijski najrazvijenijih u Hrvatskoj u kojem je na prijelazu stoljeća živjelo gotovo dvostruko više njemačkog stanovništva u odnosu na hrvatsko. Prvi popis stanovništva Osijeka u novostvorenoj državi SHS iz 1921. godine donosi podatak o deset tisuća Nijemaca, što čini preko trideset posto ukupnog broja stanovništva Osijeka. Usto, i ne samo zbog germanizatorske politike austrijske carevine, već i zbog praktičnih potreba svakodnevnice i poslovne komunikacije, ali i odslikavanja višeg društvenog statusa, njemački je jezik bio nezaobilazno sredstvo uzajamnog povezivanja mnogih narodnosti zastupljenih u Osijeku. Germanska je supremacija vrlo jasno vidljiva u gospodarskom, političkom i kulturnom životu Osijeka. Perifernost u odnosu na maticu zemlju s jedne strane, i većinsko njemačko stanovništvo u Osijeku uzrokuju sve do posljednjeg desetljeća 19. stoljeća stanje političke letargije, političkog poltronstva i indiferentnosti prema hrvatskom nacionalnom pokretu. Bogati i poduzetni građani, većinom nehrvatskog porijekla, politička opredjeljenja iskazuju u lojalnosti prema caru i vojsci, ili pak kasnije i prema mađarskoj upravi. Osijek do početka 20. stoljeća neskriveno izražava njemački

kulturni identitet i pripadnost srednjoeuropskom socio-kulturnom krugu. Iz tih razloga razumljivi su i zakašnjeli odjeci ilirskog pokreta čije će parole tek početkom 20. stoljeća naići na plodno tlo u Osijeku i umnogom su slabijeg intenziteta no što je to bio slučaj u Zagrebu.

Stoga nas Alen Biskupović, ujedno i profesor germanistike, svojom knjigom u kojoj minuciozno iščitava kazališnu kritiku unutar osječkih tiskovina na njemačkom i hrvatskom jeziku – Carla Bende i Josipe Glembay u „Slavonische Presse”, Andre Morića, Ivana Krstitelja Švrljuge i Dragana Melkusa u „Narodnoj obrani”, Otta Pfeiffera i Ivana Krnića u „Die Drau” te Ernesta Dirnbacha i Franje Bartola Babića u „Hrvatskom listu” – posredno navodi na promišljanje može li se u opisanoj *germanskom* okruženju na početku 20. stoljeća u Osijeku tražiti sadržajna i inspirativna podloga za izrastanje i obogaćivanje hrvatske kulture na kraju 19. i početku 20. stoljeća? Preciznije, možemo li dugogodišnju suživljenost teatra na njemačkom jeziku s Osijekom promatrati ne samo kao *tuđinski* element, *instrument germanizacije* koji je u određenom vremenu izvršio kulturnu misiju na stranom, no svima razumljivom jeziku, već i kao organ koji je oformio kazališnu publiku, približio je i zbližio s teatrom i stvorio od nje aktivnog kritičkog sudionika? Koji je otvorio kazališnim djelatnicima i mogućnost izobrazbe

u kojem od kulturnih centara Monarhije? Usto i ponudio osječkom hrvatskom kazalištu pojedine glumce i redatelje, glumačke uzore i dramske pisce, ali i financijsku pomoć te kazališne prostore, što je u konačnici moglo rezultirati ubrzavanjem procesa osnivanja i etabliranja drugog stalnog hrvatskog glumišta u Hrvatskoj.

A neposredno je riječ o vrsnoj stručnoj studiji u kojoj se analizira, deskribira, sintetizira, komparira i eksplicira vrijednost i važnost osječke kazališne kritike u četirima početnim desetljećima 20. stoljeća, neovisno o jeziku na kojem je kritika pisana, ali i na kojem su predstave igrane, čime je omogućen uvid u tijek kritičke misli o osječkim dramskim premijerama, pri čemu Alena Biskupovića zanima sam odnos kritike prema hrvatskom i njemačkom kazalištu, predlošku, pojedinim elementima scenske izvedbe, kritičareva subjektivna polazišta i estetske vodilje.

Nadopunjuje svojom knjigom, koju će biti nemoguće zaobići pri svakom sustavnijem promišljanju o povijesti osječkih kazališta, rečenice ispisane rukom uvaženih teatrologa Nikole Batušića, Antonije Bogner Šaban, Stanislava Marijanovića, Vlade Obada, Branka Mešega, Dragana Mucića, Gordane Gojković, a prije njih i Ivana Floda, Kamila Firingera, Tome Matića i Josipa Bösendorfera. ■

Ivana Sajko

Željezo, 2170

PREDGOVOR

Kratki tekst *Željezo, 2170* premijerno je izveden 3. listopada 2020. godine u režiji Julie Wissert, nove ravnateljice teatra Dortmund. Tekst je bio naručen za projekt 2170 - Was wird die Stadt gewesen sein, in der wir wohnen werden, koji je već svojim naslovom upućivao na istodobnost gramatičkih i realnih vremena. Isprepletene perspektive prošlosti i budućnosti nosio je i datum premijere, što je odgovarao obljetnici rušenja najveće sinagoge u Njemačkoj 1938. godine na čijem je mjestu potom sagrađeno dortmundsko kazalište. Projektom se trebala otvoriti sezona 2020./21. i pokazati spremnost nove uprave da se bavi temama skrivenim ispod flastera, manje vidljivim društvenim akterima, na tragu politike teatra Maxima Gorkog u Berlinu. Sve to, naravno, unutar okvira koje stroga hijerarhija i čvrsta produkcijska struktura njemačkih kazališnih institucija ostavljaju autorima. Za projekt je uz mene pisalo još četvero pisaca ne-njemačkog porijekla: Luna Ali, Sivan Ben Yishai, Akin Sipal i Karosh Taha.

Sredinom veljače 2020. godine, tek nekoliko tjedana prije početka pandemije u Europi, posjetila sam u Dortmund s namjerom da provedem neko vrijeme u Nordstadtu, radničkom getu smještenom sjeverno od željezničke pruge koja presijeca grad. Nordstadt je osmišljen krajem 19. stoljeća kao velika stambena zona za inozemne radnike željezarije i rudnika, samodostatna i izolirana, s tek dvije prometnice koje vode prema gradskom centru. Tridesetih godina dvadesetog stoljeća to je urbano područje brojilo preko 75 000 radnika tradicionalno komunističkog ideološkog opredjeljenja koji su se žestoko sukobljavali s rastućim nacionalso-cijalizmom. Zbog ekonomske važnosti za nacističku vojnu industriju, Dortmund je krajem Drugog svjetskog rata postao najbombardiraniji grad Trećeg Carstva, a u samom je Nordstadtu uništeno 85 % stambenih zgrada. U procesu poslijeratnog oporavka njemačko je ekonomsko čudo iznova ispunilo Nordstadt radnicima iz Turske, Španjolske, Portugala, Italije i Jugoslavije. No samo na

nekoliko desetljeća, jer su se rudnici i prateća industrija zatvorili u velikom planu strukturalne promjene. Takozvani Strukturwandel pogodio je cijelu Rursku oblast, a stanovnici Nordstadta najednom su se našli bez sredstava za život u zapuštenim zgradama prekrivenima sivom prašinom.

S Nordstadtom me je upoznao Mirza Demirović, socijalni radnik velika srca čije radno mjesto zapravo predstavljaju ulice Nordstadta na kojima poznaje gotovo svaku obitelj, svako dijete, svakog dilera. Međutim, Mirzin su glavni fokus problemi romske manjine, ljudi koji putuju iz Bugarske i drugih dijelova Europske unije najčešće nasamareni obećanjima da ih u Nordstadtu čeka bajka o boljem životu, stan i posao. Mnogi se od njih tako nađu na nekom nepoznatom raskršću, u stigmatiziranom dijelu grada čiji jezik i kodove preživljavanja ne poznaju. Ideja o Romima kao vječnim izuzecima napretka, tragičnim junacima i skupljačima perja koji u sebi nose neobjašnjiv otpor prema vlastitoj afirmaciji, u pogledu ostatka Dortmunda prema Nordstadtu dobiva svoju potvrdu. Mirzina je misija promijeniti taj pogled ujedno mijenjajući i odnos Roma prema vlastitim mogućnostima. Šetajući uokolo Nordmarkta, glavnog okupljališta Nordstadta, Mirza mi je pokušavao dekodirati scene koje vidim. Spuštanje roleta u prizemlju znači da će gospođa upravo zaraditi dodatni novac na prostituciji. Školarci koji krstare uokolo sa školskim torbama zapravo prenose paketiće droge što pripadaju starijoj braći. Grupa tinejdžera koji pred zgradom slušaju glazbu ujedno prodaju i djevojčicu u trenirci naslonjenu uza zid. Židovi su također tek na izgled kuće, jer su iza njih dotrajale stambene strukture bez struje i vode. Impozantni bijeli Mercedes među svatovima što su okupirali cestu samo je posuđen statusni simbol, sutra će mladenci opet hodati pješke. Iz Mirzinih priča koje nisu mogle stati u naručeni format teksta, ispisala sam nekoliko mogućih situacija. Ništa nije bilo izmišljeno, već tek prilagođeno jeziku. Hvala ti, Mirza.

DRA
ME